

Katarzyna Lenkiewicz *

M JAK MIŁOŚĆ JAKO METAFORA ŻYCIA RODZINNEGO POLAKÓW

Celem artykułu jest analiza procesów mitologizacji i stereotypizacji polskiej rzeczywistości społecznej w operze mydlanej *M jak Miłość*. Do celów badawczych przyjęto następującą hipotezę: obraz świata prezentowany w serialu *M jak Miłość* zaspokaja społeczną potrzebę budowania mitu przez odzwierciedlanie norm i wartości uznawanych przez potencjalnych odbiorców tego serialu za ważne i społecznie dozwolone. Przeprowadzono analizę treści wybranych odcinków z lat 2008–2010. Zastosowano dobór celowy, wielostopniowy. Wyniki badań potwierdziły założoną hipotezę. *M jak Miłość* jest nośnikiem mitów i stereotypów społecznych. Mostowiakowie uosabiają wyobrażenia typowej polskiej rodziny – rodzina wielopokoleniowa, oparta na więziach pokrewieństwa. W serialu wśród wartości o charakterze pozytywnym dominują: miłość, wzajemna troska, opieka, dobro innych, bezpieczeństwo. Negatywnie nacechowane są między innymi: zdrada, zagrożenie, kłótnia i zazdrość. Serial posiada możliwości socjalizacyjne i edukacyjne. Podtrzymuje wartości tradycyjne. *M jak Miłość* ma charakter moralizatorski. Wzorce zachowań bohaterów opierają się na dychotomicznym podziale: dobro–zło, moralność–niemoralność. Postępowanie bohaterów jest nagradzane, gdy jest dobre i karane, gdy jest niewłaściwe. *M jak Miłość* spełnia wymagania opery mydlanej. Jego fabuła dostosowana jest do szerokiego grona odbiorców.

Słowa kluczowe: mit, stereotyp, opera mydlana, socjalizacja, *M jak Miłość*

Mity i stereotypy obecne w świadomości społecznej Polaków mogą wpływać na zachowanie ciągłości szeroko rozumianego polskiego systemu społecznego. Zapewniają bowiem możliwość odniesienia się do zdefiniowanych sytuacji i zjawisk społecznych oraz ustalonych sposobów postępowania.

W procesach mitologizacji i stereotypizacji znaczącą rolę odgrywa telewizja. Jako medium komunikacji społecznej nie tylko przekazuje informacje, ale też kształtuje postawy i opinie. Ugruntowaną pozycję na polskim rynku medialnym zajmuje opera mydlana – jeden z gatunków telewizyjnych. Operę mydlaną można potraktować jako tekst kultury. Przedmiotem niniejszych rozważań będzie jedna ze sztandarowych polskich produkcji tego gatunku – tytułowa *M jak Miłość* (serial emitowany na antenie programu drugiego Telewizji Polskiej). Odkrycie mitów i stereotypów obecnych w *M jak Miłość* może mieć znaczenie dla zrozumienia polskiej rzeczywistości społecznej.

Na podtrzymanie ciągłości społecznej składają się również działania licznych agend socjalizacyjnych. Znaczący wpływ na proces socjalizacji ma telewizja – medium społecz-

* Uniwersytet Rzeszowski; katarzyna1601@wp.pl.

nej komunikacji. Kształtuje postawy, wpływa na zachowania jednostek i grup. Jest rodzajem zwierciadła społecznego. W przypadku *M jak Miłość* badano skuteczność przekazu treści społecznych o charakterze socjalizacyjnym i moralizatorskim. Przyjęto założenie, że serial ten zawiera w sobie pewien potencjał znaczeniowy, przyswajany przez aktywnego odbiorcę. Bohaterów serialu potraktowano jako przedstawicieli pewnych ról społecznych i rodzinnych, reprezentantów wartości, norm i ideałów, ważnych dla danego społeczeństwa.

Wyniki badań opracowano na podstawie analizy treści wybranych odcinków *M jak Miłość*, emitowanych w latach 2008–2010. Jednostką analizy była scena, podstawowa jednostka kompozycyjna w rozwoju akcji. Przy wyborze odcinków poddanych analizie zastosowano dobór celowy, wielostopniowy. W pierwszym etapie wybrano odcinki serialu emitowane w okresie od stycznia 2008 roku do kwietnia 2010 roku – łącznie 194 odcinki. W drugim etapie dokonano analizy z oglądu subiektywnego w celu wyłonienia tych odcinków, w których pojawiają się Barbara i Lucjan oraz Marek i Hanka Mostowiakowie. Wymienione postacie reprezentują dwa pokolenia jednej rodziny, a co za tym idzie, mogą różnić się w sposobie widzenia świata i uznawanych wartości. Bohaterowie ci posłużyli jako wzorzec do opisu charakteru narracji w polskiej operze mydlanej. Zawężenie liczby bohaterów miało ułatwić kontrolę nad przebiegiem fabuły. *M jak Miłość* jest serialem wielowątkowym, w którym perypetie poszczególnych postaci rozwijają się w długotrwałej perspektywie czasowej oraz poddawane są nieustannym modyfikacjom. Wybrano 24 odcinki z udziałem wyżej wymienionych bohaterów. Materiał badawczy zawierał więc ostatecznie 105 scen.

W scenach obecnych było 29 postaci. Najliczniej reprezentowana była rodzina głównych bohaterów: Hanka (żona Marka) – 53,3%, Barbara (seniorka rodu, żona Lucjana i matka Marka) – 42,9%, Marek i Lucjan Mostowiakowie – odpowiednio: 41% i 40%, dzieci Hanki i Marka, czyli Natalka – 17,1%, Ula – 14,3%, Mateusz – 9,5%.

Barbara i Lucjan Mostowiakowie reprezentują tradycyjne normy i wartości. Najważniejsza jest dla nich rodzina, wzajemny szacunek, miłość i zrozumienie najbliższych. Seniorzy bronią instytucji małżeństwa, rodziny wielopokoleniowej i aktywnego uczestnictwa wszystkich jej członków w wychowaniu młodego pokolenia. Ich dom to swoisty maceznicz. Bezpieczeństwo i miłość znajdują tam wszyscy potrzebujący. Seniorzy zawsze służą radą swoim bliskim i z racji wieku mają u nich poważanie. Państwo Mostowiakowie mimo że mieszkają na wsi, to niewiele czasu poświęcają pracom rolniczym. Barbara przebywa głównie w kuchni, a Lucjan oddaje się swojej pasji, czyli grze w szachy lub łowieniu ryb.

Hanka i Marek reprezentują problemy młodszego pokolenia, małżeństwa z klasy średniej, mieszkającego na wsi. Marek jako jedyny syn przejął prowadzenie gospodarstwa rolnego po rodzicach, ale rolnictwo nie przyniosło mu spodziewanych zysków. Wziął na siebie obowiązek opieki nad rodzicami do ich śmierci. Jako głowa rodziny ma także obowiązek utrzymania swoich najbliższych, pracuje więc w lokalnej przetwórni, przez jakiś czas prowadzi własny interes (pub), jeździ do pracy za granicę, pracuje w firmie siostry. Hanka również jest aktywna zawodowo: prowadzi świetlicę szkolną, a wcześniej kierowała fundacją charytatywną. Hanka i Marek z otwartym sercem podejmują się wychowania Natalki i Uli, adoptowanych z domu dziecka. Najmłodszy, a zarazem jedyny syn – Mateusz, jest ich biologicznym dzieckiem. W wychowaniu dzieci bardzo pomagają im rodzice

Marka, którzy mieszkają razem z nimi w domu. Obie rodziny żyją w zgodzie, choć można zaobserwować różnice w podejściu do niektórych kwestii, szczególnie natury obyczajowej. Dzieci nie sprawiają większych problemów wychowawczych. Młodzi Mostowiakowie tworzą udany związek, ale do czasu zdrady Marka. Ich małżeństwo popada wtedy w kryzys. Wzajemne oskarżenia i kłamstwa podważają zaufanie i fundamenty ich związku.

Kolejną postacią jest Grażyna Raczyńska (5,7%). Grażyna jest specjalistką od marketingu i PR. W życiu zawodowym osiągnęła sukces i spełnienie. Nie znalazła szczęścia w małżeństwie z Michałem Łagodą, ponieważ nadal kocha Marka Mostowiaka. Wskutek wielu intryg i manipulacji zostaje jego kochanką. Związek ten jednak kończy się dramatycznym rozstaniem (Grażyna próbuje popełnić samobójstwo, trafia do więzienia za potrącenie pieszego i ucieczkę z miejsca wypadku). Postać Grażyny jest skomplikowana – z pozoru zła, w głębi serca jednak jest wrażliwa i nieszczęśliwie zakochana.

Miejsce dziewiąte zajmuje Kasia Kociołek (4,8%) – kelnerka w lokalnym pubie. Jest dobrą koleżanką Marka i Hanki, mimo że kiedyś próbowała uwieść Marka, a potem robiła wszystko, by rozbić jego związek z Hanką. Kasia zrozumiała jednak swoje błędy. Została żoną Sebastiana Kociołka. Na nieszczęście wdała się w romans z dyrektorem Nowackim, którego owocem było dziecko. Napiętnowana społecznie chciała usunąć ciążę i popełnić samobójstwo. Dziecko straciła jednak w sposób naturalny, rozpadło się też jej małżeństwo.

Ostatni wśród najczęściej pojawiających się postaci jest Arkadiusz Nowacki (3,8%). Nowacki jest świeżo upieczonym dyrektorem szkoły w Lipnicy, w której pracuje Hanka. Na zewnątrz jest arogancki, zarozumiały i egoistyczny. Złośliwy pedagog, przez którego Mostowiakowa ma poważne problemy. Zmienia go romans z Kasią Kociołek.

Spośród 29 postaci pojawiających się w badanych scenach kobiety stanowiły 51,7%. Przewaga kobiet jest nieznaczna (w badanych scenach kobiet było 15, a mężczyzn 14). Można nawet powiedzieć, że wśród bohaterów występuje równowaga. Brak zróżnicowania w tym zakresie może świadczyć o dostosowywaniu serialu do szerokiego grona odbiorców. Może wynikać także z chęci zobrazowania na ekranie telewizyjnym szerokiego przekroju społeczeństwa, w którym występują różne typy męskie i żeńskie.

Zdaniem Alicji Kisielewskiej telewizja produkuje i przekazuje mity, a tym samym tworzy nowy rodzaj wtórnej plemienności, który ma za zadanie zaspokoić ludzką potrzebę związków osobowych o charakterze bezpośrednim. Serial telewizyjny jest tu postrzegany jako źródło wiedzy na temat wyobrażeń zbiorowych, w tym stereotypów, oraz jako pewien rodzaj telewizyjnie skonstruowanej mentalności. Fabuła serialu traktowana jako mityczny tekst narracyjny złożona jest z przekazów symbolicznych, które są poddawane interpretacji widzów, a następnie przyswajane w formie norm, wartości i wzorów. Oglądając serial, widzowie mogą odnieść historie bohaterów do własnego życia i nadać mu dzięki temu sens, uczynić je bardziej zrozumiałym. Wyjaśnienie tematów poruszanych w analizowanych scenach posłuży do zbadania elementów przekazu mitycznego w serialu.

Najczęściej w badanej próbie pojawiały się tematy związane z rodziną (30,5%), co odpowiada ogólnemu profilowi serialu. Rodzina jest tu podstawą, przy czym jako wzór stawia się rodzinę wielopokoleniową. Najważniejsza jest szczęśliwa rodzina. Życie rodzinne Mostowiaków koncentruje się wokół domu. „Dom rodzinny jest przestrzenią mityczną (...), to tutaj właśnie najpełniej wyrażona zostaje polska norma gościnności, a także różne obo-

wiązki i przywileje zwyczajowe i ceremonialne, funkcje religijne, kult ogniska domowego” (Kisielewska 1998: 260). Wyraźnie widać to podczas świąt, gdy cała rodzina gromadzi się przy jednym stole. Przygotowanie kolacji wilińskiej u Mostowiaków jest sprawą kobiet. Mężczyźni opuszczają kuchnię, żeby im nie przeszkadzać. Podział ról w tym wypadku jest ostro zarysowany, a obowiązki podzielone. Podkreśla się znaczenie polskiej tradycji i zwyczajów. Barbarze i Lucjanowi nie spodobał się kameralny ślub najstarszej córki, który na dodatek odbył się w polskiej ambasadzie, a nie w kościele. Domowa atmosfera to poczucie miłości i bezpieczeństwa. Widz może odczuć wielokrotnie, że bohaterom wśród rodziny jest najlepiej oraz że rodzina jest najważniejszą grupą w społeczeństwie. Jednocześnie uczulono widzów, że do osiągnięcia szczęścia i stabilizacji potrzebne jest zaangażowanie wszystkich członków rodziny. Trzeba walczyć o rodzinę, gdy jej stabilność jest zagrożona. Jej siła polega bowiem na wzajemnym wsparciu i zaufaniu, o czym świadczą chociażby następujące wypowiedzi bohaterów – Lucjana: „rodzina musi się trzymać razem”, „rodzina w domu i wszystko będzie po staremu” – oraz Marka: „jeżeli nie ma zaufania w rodzinie, to taka rodzina nie przetrwa”. Warunkiem zaufania jest szczerość, wspólne omawianie najważniejszych spraw i lojalność członków rodziny względem siebie. Kłótnie wymagają kompromisu, tajemnice wyjaśnienia. Współczesne polskie rodziny są niekiedy skazane na rozdzielenie ze względu na trudną sytuację materialną i konieczność podejmowania przez jednego z rodziców pracy za granicą. W *M jak Miłość* pokazano, że rodzina nie powinna być rozdzielana (tylko w wyjątkowych okolicznościach może być to do zaakceptowania). „W przedstawionym modelu matka i ojciec stanowią podstawę trwałości rodziny. Rodzice są skarbnicą wiedzy, mądrości, do ich rozwagi odwołują się dzieci w trudnych momentach, jak w kulturach tradycyjnych” (Kisielewska 1998: 260).

W ramach tematów małżeńskich (19%) po pierwsze wyraźnie podkreślano, że miłość i wzajemne wsparcie małżonków jest podstawą związku. Po drugie, nacisk był położony na rozmowę z partnerem i mówienie mu o swoich uczuciach. Małżeństwo Barbary i Lucjana pokazywano jako swoisty wzór do naśladowania. W charakterystyce tych postaci jako pary małżeńskiej miłość i wzajemna troska pełnią kluczową rolę. Wspólnie spędzone chwile czynią z Mostowiaków skarbnicę wiedzy dla ich dzieci i wnuków. Seniorzy rodu spędzili razem 50 lat „w zdrowiu i w chorobie, w szczęściu i w nieszczęściu”. Jak wiele małżeństw byli wystawiani na próby, ale udało im się przezwyciężyć niedogodności losu i własne słabości. Ich postacie są oczyszczone i uwzniośnione, co nadaje im charakter mityczny. W przypadku małżeństwa Hanki i Marka zarysowano wpływ czynników społecznych na kondycję związku. Problemy finansowe zmusiły Marka do wyjazdu za granicę. Małżonkowie tęsknią za sobą, choć wydaje się, że Marek lepiej radzi sobie z tą sytuacją. Być może mit mężczyzny jako głowy rodziny nakazuje mu zachowywać kamienną twarz i dzielnie stawiać czoła współczesnej sytuacji na rynku pracy w Polsce. Hanka opiekuje się dziećmi i domem, jak przystało na przykładną żonę i matkę. Rozstanie jest dla niej trudniejsze niż myślała. Mąż oddalony nie tylko fizycznie, ale także emocjonalnie, codzienne problemy i obowiązki, wszystko to powoli przerasta Hankę. W serialu kariera zawodowa nie jest najważniejsza, a pieniądze nie gwarantują szczęścia i nie mogą być na pierwszym miejscu.

Tematy miłosne (18,1%) stanowią szkielet zasadniczo wszystkich wątków, mimo że w badanych scenach nie stanowiły zdecydowanej większości. Tytułowa miłość jest w seria-

lu wartością najważniejszą. Jest wyidealizowana, ale pokazana w różnych obliczach. Widz ma więc do czynienia z miłością na płaszczyźnie: kobieta–mężczyzna, rodzice–dziecko. Poza tym, występuje miłość tragiczna i nieodwzajemniona. Każdy z bohaterów dąży do osiągnięcia szczęścia i spełnienia w miłości, a im dalej jest mu do tego, tym jego perypetie są ciekawsze. Nacisk na emocje towarzyszy wszystkim związkom serialowych bohaterów. Mężczyźni w serialu są bardzo ekspresyjni w wyrażaniu uczuć. Walentynki – święto zakonchanych to w *M jak Miłość* prawdziwie bajkowy dzień. Kobiety są oczywiście podekscytowane i z niecierpliwością czekają na walentynkowe niespodzianki. Mężczyźni obsypują swoje wybranki kwiatami i prezentami. Nawet Lucjan, który początkowo sprawia wrażenie ignoranta, robi Barbarze miłą niespodziankę w tym dniu.

W 12,4% wszystkich scen poruszano problematykę społeczną i obyczajową. Jednym z przykładów nośnych społecznie kwestii jest adopcja dzieci z domów dziecka, wyraźnie promowana w *M jak Miłość*. Pokazano, że dzieci, szczególnie z rodzin patologicznych potrzebują ciepła i miłości, dlatego powinny mieć prawdziwy dom i kochającą rodzinę. Wyjaśniono, że jest to decyzja trudna, wymagająca zastanowienia i przygotowania, ale także dająca wiele satysfakcji i radości. Zwraca się jednak uwagę, że adopcja jako rozwiązanie problemu bezdzietnych małżeństw nie jest możliwa we wszystkich przypadkach ze względu na wielką odpowiedzialność i siłę, którą trzeba do tego mieć. Propagowanie tego typu rozwiązań wydaje się być swoistą odpowiedzią na społeczną dyskusję odnośnie do zapłodnienia *in vitro* jako sposobu radzenia sobie z bezpłodnością. Na uwagę zasługuje również krytyka sposobu postrzegania samotnej matki na wsi. Koleżanka Hanki samotnie wychowuje dziecko, a przez to jest w pewnym sensie naznaczona przez lokalną społeczność. Hanka staje w jej obronie mówiąc, że „mamy XXI wiek i taka rzecz jest zupełnie normalna, tylko ludziom na wsi ciężko to zaakceptować”.

Z kolei wpływ stereotypów widać, gdy Kasia Kociołek wdaje się w romans z dyrektorem Nowackim i zachodzi w ciążę. Hanka czuje się w obowiązku, by upomnieć Nowackiego, że jako ojciec nieślubnego dziecka powinien zachować się przyzwoicie w stosunku do matki i dziecka. Z kolei Barbara i Lucjan stają się przykładem, że ludzie w podeszłym wieku są na wsi spychani na margines i nie ma dla nich możliwości konstruktywnego spędzania czasu. W jednej ze scen Marek w podziękowaniu koledze za pomoc postanawia zaprosić go na wódkę. Tego typu scenka odsłania niepisaną skłonność Polaków do uznawania tej formy podziękowania za najlepszą.

Wśród tematów wychowawczych (11,4%) nacisk pada na potrzebę rozwoju partnerskich relacji w wymiarze komunikacji między rodzicami a dziećmi. W serialu pokazuje się, że czas poświęcany dzieciom jest bezcenny. Szczególnie ważna jest rozmowa. Dorośli, a zwłaszcza rodzice, są dla dzieci niewyczerpanym źródłem wiedzy i życiowej mądrości. Stąd też powinni dawać im dobry przykład, chociażby w kwestii uczestnictwa we mszy świętej. Socjalizacja dzieci wymaga jednak obecności obojga rodziców. Dorastanie jest procesem złożonym, a młodzi ludzie narażeni są na wiele niebezpieczeństw. W badanych scenach pojawił się problem palenia papierosów przez nastolatki. Młodość to także niekontrolowana emocjonalność. Czasem objawia się to buntem w postaci kontrowersyjnego zdaniem rodziców stylu ubierania się, gorzej, gdy dotyczy to lokowania swoich uczuć. Nastolatki często się zakochują. Córka Mostowiaków – Natalka prowadzi

z pozoru niewinny flirt z nieznajomym przez internet. Okazuje się jednak, że ma do czynienia z pedofilem, który chce ją wykorzystać. Hance w porę udaje się zapobiec tragedii. Uczuciami nastolatków łatwo manipulować, dlatego nie można pozostawiać młodzieży samej sobie. Usamodzielnianie się dzieci jest wyzwaniem nie tylko dla nich samych, ale także dla rodziców. Poczucie odpowiedzialności za dzieci pozostaje na zawsze, nawet jeśli są już dorosłe.

W ramach tematów zdrowotnych (10,5%) podkreśla się przede wszystkim promocję zdrowego trybu życia. Odpowiednie odżywianie, aktywność fizyczna i walka z nałogami to kluczowe propozycje dla widzów oglądających serial. Dbanie o zdrowie jest szczególnie ważne w przypadku osób w podeszłym wieku. Gdy Barbara zaczyna mieć problemy z kręgosłupem i grozi jej nawet wózek inwalidzki, cała rodzina mobilizuje się do działania. Lucjan zachwala jej wygląd w stroju kąpielowym, gdyż Barbara wstydzi się chodzić na basen, a nawet sam postanawia towarzyszyć w tym działaniu małżonce. Syn kupuje jej zmywarkę, żeby nie musiała zbyt ciężko pracować w kuchni, bo jej zdrowie jest najważniejsze. Dobra opieka medyczna i rodzinna są podstawą rekonwalescencji. Barbara cierpi także na bezsenność. Długie godziny bez snu sprawiają, że próbuje wszelkich sposobów leczenia, niekoniecznie farmakologicznych. Muzyka relaksacyjna, dieta, spacer – wszystko, by zapanować nad dręczącą ją dolegliwością. Osoby w podeszłym wieku mogą mieć chociażby trudności z prowadzeniem samochodu, czego doświadcza Lucjan. Niesie to za sobą dalsze konsekwencje, przede wszystkim ograniczanie własnej swobody i niezależności. Młode bohaterki *M jak Miłość* zwracają baczną uwagę na swoją urodę. Stosują diety, są aktywne fizycznie. Panie oglądające ten serial z pewnością chcą je naśladować.

Tematy odnoszące się do pracy stanowiły łącznie 9,6%. Praca dla bohaterów *M jak Miłość* nie jest najważniejsza. W przypadku opery mydlanej środowisko pracy stanowi raczej tło perypetii miłosnych bohaterów. Tematy dotyczące pracy odnoszą się na przykład do takich kwestii, jak zadowolenie z wykonywanej pracy jako podstawa efektywności pracownika, zmiana pracy jako czynnik sukcesu, asertywność i umiejętność walki o podwyżkę. W *M jak Miłość* znajduje się również miejsce na problemy pracowników, którzy zostają zwolnieni z pracy, gdy firma ogłasza upadłość. Praca za granicą staje się koniecznością dla wielu Polaków, co w serialu zostało uwidocznione w jednym z wątków (wyjazd Marka jako ratunek finansowy dla rodziny). Pojawia się też problem molestowania seksualnego kobiet w pracy i znęcania się nad nimi psychicznie. Hanka nie doznaje fizycznej krzywdy ze strony dyrektora Nowackiego, ale pracując w szkolnej świetlicy musi znosić jego kąśliwe uwagi. Zainteresowanie dyrektora Hanką może mieć podłoże seksualne, co rodzi konflikty w pracy.

Wątki, w których pojawia się zdrada (8,6%), występują dwukrotnie rzadziej niż wątki dotyczące miłości. Jednakże sposób konstruowania fabuły w operze mydlanej zakłada współistnienie tych dwóch elementów, ponieważ dzięki nim akcja jest dynamiczna, a postaci zachowują się emocjonalnie. W rodzinie Mostowiaków zdrady dopuścił się Marek – przez długi czas przykładowy ojciec i mąż. Małżeństwo Marka i Hanki uchodziło za szczęśliwe do czasu, gdy w ich życiu pojawiła się ponownie Grażyna. Grażyna była pierwszą miłością Marka, być może miłością niespełnioną, która nie miała ostatecznego finału. Dopuszczając się zdrady, Marek podważył stabilność swojej rodziny. Zdrada rodzi

poczucie winy. Zdradzając, wyrządza się krzywdę drugiemu człowiekowi i trzeba ponieść konsekwencje. Marek występuje tu w roli słabego emocjonalnie mężczyzny, który nie potrafi oprzeć się swoim uczuciom, a jednocześnie zdaje sobie sprawę, jak wielką krzywdę wyrządza najbliższym. Grażyna jest w tym momencie typowym czarnym charakterem, kobietą zdecydowaną, niezależną i władczą, która skutecznie manipuluje uczuciami kochanka. Kłamstwo nie może jednak pozostać w ukryciu. Konsekwencją zdrady Marka wydaje się rozpad jego małżeństwa.

Tematy finansowe (8,6%) u Mostowiaków nie odbiegają od realiów typowej polskiej rodziny. Brak pieniędzy sprawia, że Marek i Hanka postanawiają wziąć kredyt w banku. Hanka musi poświęcić swoją dumę i przyjąć pieniądze od znajomych, żeby uratować rodzinny interes od bankructwa. Oczywiście należy zadośćuczynić za okazaną pomoc materialną (uczciwość przede wszystkim). Marek próbuje swoich sił w biznesie, ale jego przedsięwzięcie nie przynosi spodziewanych zysków, przez co rodzina popada w kolejne kłopoty pieniężne. Ze względów finansowych Marek i Hanka przechodzą z tradycyjnego modelu rodziny (mąż utrzymuje rodzinę, żona zajmuje się domem i dziećmi) na model mieszany (oboje małżonkowie pracują, ale mąż poświęca się bardziej pracy zawodowej, a żona dodatkowo prowadzeniu gospodarstwa domowego). Zbyt małe zarobki pokazane są też jako przykład przeszkody na drodze do adopcji dziecka. Nieco fantazji dodaje motyw wygranej w grze losowej „Lotto”, która to wygrana jest z pewnością marzeniem wielu Polaków.

Alkoholizm jako temat (8,6%) pojawia się w formie ostrzeżenia. Hanke zaczynają przerastać problemy i w konsekwencji sięgają po alkohol. Kryzys w małżeństwie, troska o rodzinę i niezdrowa atmosfera w pracy, doprowadzają ją na skraj wyczerpania nerwowego. Coraz częściej jest pod wpływem alkoholu: w domu; w pracy; podczas jazdy samochodem, kiedy to powoduje wypadek. Przekaz dla widzów jest jednoznaczny – alkohol nie jest rozwiązaniem problemów. Konsekwencje picia alkoholu ponoszą ponadto nie tylko sami pijący, ale także ich rodziny, a szczególnie dzieci. Ula ma ojca alkoholika, bardzo cierpi patrząc na jego zachowanie. Wstydzi się za ojca przed całą lokalną społecznością. Chce mu pomóc, ale nie wie, w jaki sposób może to zrobić. Adoptowana przez Mostowiaków, przeżywa jeszcze większy strach, gdy zdaje sobie sprawę, że jej przybrana matka również nadużywa alkoholu. Hanka dla dobra swoich dzieci i męża poddaje się terapii odwykowej w ośrodku dla anonimowych alkoholików. Mając wsparcie najbliższych, profesjonalną pomoc, motywację i silną wolę, wychodzi z nałogu. W serialu nie pokazano, jak dokładnie wygląda terapia odwykowa, ale dano do zrozumienia, że jest niezwykle trudna i wymaga wiele samozaparcia. Hanka postanawia pomóc wyjść z nałogu Bronisławowi Jakubczykowi (ojcu Uli), ale ten nie jest już w stanie walczyć.

Tematy związane z edukacją (4,8%) odnoszą się do zjawiska podejmowania przez pracujące już osoby studiów wyższych ze względu na wymagania rynku pracy. Kiedy Hanka rozpoczyna studia, jej mąż przejmuje niektóre obowiązki domowe. Nadal jednak to Hanka jest odpowiedzialna za gospodarstwo domowe i dzieci. Na studia nigdy nie jest za późno, ale wiąże się to ze sporym obciążeniem, szczególnie w przypadku kobiet. Widzowie mogą także zapoznać się z problematyką edukacji dzieci ze szkół wiejskich. Zaznacza się różnice w dostępie do środków multimedialnych między dziećmi w szkołach wiejskich i miejskich oraz w poziomie nauczania i wykorzystywania pomocy edukacyjnych innych niż podręczniki.

Tematy związane z mediami (4,8%) dotyczą głównie nauki obsługi komputera i zdolności posługiwania się internetem przez osoby w podeszłym wieku. Serialowi przedstawiciele starszego pokolenia z radością uczą się od młodszych korzystania z nowych technologii. Może być to dla nich chociażby tylko miejsce rozrywki. Internet można potraktować jako przestrzeń, w której osoby w podeszłym wieku mogą spędzać czas i nie czuć się bezużyteczne. Barbara i Lucjan wykorzystują internet do gry w szach i prowadzenia korespondencji mailowej z przyjaciółmi z zagranicy. Jako negatywny skutek nieumiejętnego korzystania z internetu podano przykład Natalki, która w sieci poznaje tajemniczego adoraatora. Okazuje się, że jest to dorosły mężczyzna o nieczystych intencjach.

Stwierdzenia zakwalifikowane do kategorii zdrowie psychiczne (2,9%) odnoszą się do relaksu, który jest konieczny dla dobrego samopoczucia i kondycji umysłowej. Nadmiar problemów może doprowadzić człowieka do załamania nerwowego, a nawet spowodować próbę samobójczą. Terapia małżeńska jest pokazana jako propozycja rozwiązania problemów młodego małżeństwa.

Podejmując wątki związane z prawem (2,9%), wyjaśniono widzom, jak wygląda rozprawa sądowa w sprawie adopcji oraz jakie formalne wymagania trzeba spełnić, aby zostać rodzicami adopcyjnymi.

Dwa razy (1,9% każdy) pojawiały się tematy związane z przedsiębiorczością, bezrobociem, kwestiami spadkowymi, religijnymi i z rolnictwem. W ramach przedsiębiorczości w serialu promowano otwieranie własnej działalności gospodarczej, jednocześnie zaznaczając wyraźnie, że sukces zawodowy nie jest najważniejszy i nigdy nie może zająć miejsca rodziny. Prowadzenie własnego interesu było proponowane jako sposób radzenie sobie z bezrobociem dotyczącym coraz to różne grupy zawodowe. Ogólnie brak pracy nie doskwierał bohaterom serialu. Pokazano jednak, że taki problem istnieje i dotyka szczególnie kobiet. Sprawy spadkowe dotyczyły Hanki, która otrzymała mieszkanie po zmarłym znajomym. Mieszkanie to postanowiła wynająć, a pieniądze z wynajmu przeznaczyć na fundusz dla dzieci na ich dalszą edukację. Tematy odnoszące się do religii miały charakter marginalny i dotyczyły religii katolickiej. Podkreślano jedynie, że powinno się uczestniczyć w niedzielnej mszy świętej i że ślub kościelny jest bardziej wskazany niż ceremonia cywilna. Do rolnictwa odwoływano się w epizodzie dotyczącym ochrony drzewek przed królikami przez osłanianie drzew siatkami. W tej scenie Marek zaproponował, że przejmie po ojcu prowadzenie gospodarstwa rolnego, choć w pozostałych scenach to gospodarstwo jako takie się nie pojawiało. Być może chodziło tu o podtrzymanie stereotypu, że syn powinien pomagać ojcu w pracach rolniczych. Lucjan i jego przyjaciel, Władysław Kisiel, postanowili w jednym z odcinków zostać ponownie rolnikami i kupili krowę. Zabawa w rolnictwo miała zaspokoić ich tęsknotę za naturalną żywnością i swojskimi wyrobami.

Pojedyncza wzmiankach (co stanowiło udział procentowy w wysokości niespełna 1) pojawiła się odnośnie do tematów mieszkaniowych (wdzięczni za pomoc medyczną udzieloną Markowi jego rodzice przekazują lekarzowi działkę, która jest jego marzeniem), dotyczących przemocy fizycznej (bicie dzieci przez pijanych rodziców), psychicznej (decyzja o aborcji może być wynikiem presji ze strony ojca dziecka lub społeczności lokalnej) oraz przestępczości (pedofilia jest realnie istniejącym zagrożeniem).

Jako podsumowanie tego etapu można przytoczyć słowa Alicji Kisielewskiej, która analizowała serial *Klan*. „Świat serialu *Klan*, który sprawia wrażenie spójnego, jednolitego i trwałego, jest zlepkiem mitów kultury masowej. Staje się swoistym substytutem rzeczywistości, rodzajem polskiej hiperrealności, dostarczającej nam symulacji świata lepszego i bardziej atrakcyjnego niż ten spoza ekranu telewizyjnego. Mityczny tekst narracyjny serialu oferuje widzom rozwiązanie uniwersalnych dylematów ludzkiej egzystencji, takich jak miłość, śmierć, a tym samym zaspokaja jedną z ważnych potrzeb człowieka współczesnego – potrzebę mitu. Zmitologizowana rzeczywistość życia codziennego, którą serial przedstawia, ma dawać nam – widzom iluzję porządku, wobec którego moglibyśmy się określić. Pokazuje także, w jaki sposób mit w sensie tradycyjnym – antropologicznym, współistnieje z mitami kultury masowej” (Kisielewska 1998: 264).

Kolejny etap analizy materiału empirycznego stanowiło określenie czasu i miejsca, do których odnoszą się poruszane w scenach tematy. Tematy odnoszące się do terażniejszości stanowiły 83,8% wszystkich scen. W 16,2% wszystkich scen wypowiedzi postaci wskazywały na czas uniwersalny. Do tej kategorii wliczano te sformułowania, którym nie można było jednoznacznie przypisać odniesień czasowych. Były to najczęściej kwestie dotyczące na przykład miłości, życia, cierpienia. W badanych scenach wydarzenia rozgrywały się głównie na wsi, w fikcyjnej miejscowości o nazwie Grabina. Scen w otoczeniu miejskim było niewiele. Z tego względu wypowiedzi koncentrujące się na wsi jako przestrzeni stanowiły 61,9% wszystkich scen, a na przestrzeni uniwersalnej – 38,1%.

Analizując sceny z *M jak Miłość*, koncentrowano się także na ocenie zachowania postaci biorących w nich udział oraz na nacechowaniu emocjonalnym samej sceny. W zdecydowanej większości scen (44,8%) można było zaobserwować asertywne zachowanie postaci. Ten typ zachowania charakteryzuje: zainteresowanie uczuciami oraz myślami innych ludzi, umiejętność zadawania pytań, uczciwość i bezpośredniość, umiejętność słuchania innych, potrzeba poznania reakcji otoczenia.

Opera mydlana koncentruje się na dialogu, jako na podstawowej formie komunikacji między bohaterami. Dialog wymaga asertywności, to znaczy umiejętności bezpośredniego porozumiewania się osób w nim uczestniczących. Zachowanie bierne (uległe) przejawiało się w 26,7% wszystkich scen. Postacie bierne nie miały najczęściej poczucia pewności siebie. Przekazywały innym kontrolę nad sytuacją i otoczeniem. Niska samoocena i brak motywacji skutkowały także negatywnymi uczuciami co do własnej osoby oraz poczuciem niższości w stosunku do innych. Ten typ zachowania występował szczególnie, gdy bohater został zraniony przez innych, czuł się pokrzywdzony i niedowartościowany.

W fabule opery mydlanej bardzo ważne są zwroty akcji, dlatego niekiedy postacie muszą zachowywać się w sposób przebiegły, manipulujący. W analizowanych scenach takie zachowanie stanowiło 14,3%. Manipulacja miała na celu zdobycie przewagi nad innymi przez oddziaływanie na ich psychikę. Postacie były wtedy nieuczciwe i nieszczerze. Dążyły do zdominowania partnera komunikacyjnego, aby osiągnąć własną satysfakcję i korzyści. Chciały kontrolować otoczenie i sytuację. Zachowanie agresywne pojawiło się w 8,6% wszystkich scen. Postacie agresywne operowały strachem, groźbami i wrogością w stosunku do innych, ponieważ traktowały ich jak przeciwników. W przypadku postaci agresywnych lekceważenie cudzych uczuć i myśli wynikało z poczucia wyższości. Ponadto

przejawiały złość w stosunku do innych bohaterów i skłonność do wywoływania u nich poczucia winy. Najrzadziej występowało zachowanie neutralne (5,7%), czyli pozbawione emocji. W *M jak Miłość* każda z pojawiających się w scenach postaci wносиła ze sobą pewien bagaż emocjonalny.

Większość scen miała wydźwięk pozytywny (41%). Negatywnie nacechowanych było 28,6% scen. Były to zazwyczaj sceny, w których bohaterowie przeżywali jakieś tragedie, na przykład córka płacząca na widok pijanego ojca lub żona dowiadująca się o zdradzie męża. Sceny o charakterze mieszanym, w których emocje pozytywne przeplatały się z negatywnymi stanowiły 22%, natomiast sceny neutralne – 8,6%.

Ostatnim etapem analizy materiału empirycznego było określenie, jaką wartość przyjmują słowa sztandarowe. Zestaw słów sztandarowych został stworzony na podstawie zbioru zaproponowanego przez Walerego Pisarka (Pisarek 2002: 25–48). Definiowanie słów sztandarowych jako pozytywnych, negatywnych lub mieszanych odbywało się na podstawie interpretacji wypowiedzi postaci uczestniczących w scenie.

W *M jak Miłość* najwyższą wartość pozytywną ma rodzina (33,3%). Rodzina uchodzi w serialu za podstawową instytucję jednoczącą członków społeczeństwa. Jej wartość podkreślano wielokrotnie. Silna i stabilna rodzina była pokazywana jako źródło szczęścia jednostek. Oczywiście serialowa rodzina przechodziła kryzysy, była rozdzielona i skłócona. Być może dzięki temu miała bardziej realny charakter. Z rodziną w parze szła miłość, która jako wartość pozytywna osiągnęła 21%. Potrzeba bycia kochanym jest jedną z ważniejszych potrzeb emocjonalnych człowieka. Serial daje widzom poczucie, że miłość nie jest abstrakcyjnym pojęciem, ale realnie istniejącą wartością, możliwą do osiągnięcia. Znaczenie opieki jako wartości pozytywnej (16,2%) podkreślano w przypadku zajmowania się dziećmi i osobami w podeszłym wieku. Opieka – w znaczeniu „wzajemna troska” – stanowiła także znaczący element relacji partnerskich. Kolejne wyrażenie o wartości pozytywnej to dobro innych (14,3%), które wydaje się współistnieć z opieką i bezpieczeństwem (13,3%). Stosunkowo wysoki udział procentowy osiągnęły wartości chrześcijańskie (11,4%) oraz zgoda (10,5%). W dialogach nie mówiono wprost o religii, ale na przykład podkreślano znaczenie związku małżeńskiego zawartego w kościele oraz obowiązku uczestnictwa w niedzielnej mszy świętej. Jako wartości chrześcijańskie rozumiano odwoływanie się do nauki Kościoła katolickiego w praktyce życia codziennego. Częstotliwość wskazywania na zdrowie i prawdę w dialogach serialowych bohaterów była taka sama i wyniosła 9,5%. Równie często mówiono o tradycji (8,6%) i uczciwości (7,6%). Rozkład kolejnych słów sztandarowych o wartości pozytywnej jest następujący: 5,7% – nowoczesność, praca, przyjaźń, pieniądze, inne (nauka); 3,8% – sukces; 2,9% – sprawiedliwość, przedsiębiorczość; 1,9% – wartości liberalne; 1% – zazdrość, walka (rywalizacja), dobro własne, patriotyzm.

Wśród wartości negatywnych pierwsze miejsce zajmuje zdrada (14,3%). Skoro najwyższą wartość pozytywną ma rodzina, to oczywiste jest, że zdrada będzie pokazywana w sposób najbardziej surowy. Wraz z negatywnym charakterem tego słowa sztandarowego współistniały w *M jak Miłość* słowa: zagrożenie i kłamstwo, które osiągnęły taką samą wartość procentową – 12,4%. Choroba jako wartość negatywna miała 6,7%. Kolejne słowa nacechowane negatywnie to zazdrość (3,8%) i erotyka (również 3,8%). Negatywną wartość

przybrały również: 2,9% – nowoczesność, dobro własne, praca, przedsiębiorczość; 1,9% – tradycja, walka (rywalizacja), sukces, opieka, pieniądze; 1% – wartości liberalne, dobro innych, uczciwość, uprzedzenia.

Wartość mieszaną miały pieniądze (3,8%), praca (1,9%) i przyjaźń (1%).

Wyniki powyższych badań odnośnie do nacechowania słów sztandarowych można porównać z badaniami przeprowadzonymi przez Michaela Fleischera w 1993 roku (Fleischer 2003).

Telewizja bez wątpienia ma charakter społeczny. Zaspokaja między innymi potrzebę opowiadania, przekazywania historii i przez to pełni ważne funkcje społeczne.

M jak Miłość jest produktem telewizyjnym, iluzją medialną. Ponadto serial ten można również uznać za nośnik polskich mitów i stereotypów społecznych. Fabuła *M jak Miłość* powstała na podstawie wyobrażeń zbiorowych, którym znaczenie i sens nadała telewizja. Mostowiakowie uosabiają wyobrażenia typowej polskiej rodziny. Fundamentem rodziny jest ojciec i matka, naczelną wartością dla kobiety – zwłaszcza matki, jest rodzina, dzieci. Najważniejsze są więzi pokrewieństwa, doświadczanie miłości, akceptacji i wsparcia. W *M jak Miłość* propagowane są wartości ludzkie i rodzinne: miłość, wzajemna troska, opieka, dobro innych, bezpieczeństwo. Serial neguje zdradę, zagrożenie, kłamstwo, zazdrość, erotykę (w serialu brak jest scen o charakterze erotycznym, a wypowiedzi bohaterów zdecydowanie wskazują na jej negację). Wartości nadawane słowom sztandarowym w serialu zgodne są z nacechowaniem tych słów przez Polaków, co pokazują badania Walerego Pisarka z roku 1999 oraz badania Michaela Fleischera z roku 1993.

Hipotezy badawcze zostały potwierdzone. Istnieje związek między obrazem świata prezentowanym w serialu *M jak Miłość* a społeczną potrzebą budowania mitu, czego odzwierciedleniem jest zgodność norm i wartości eksponowanych w serialu z normami i wartościami uznawanymi przez odbiorców tego serialu za społecznie ważne. Ponadto wykazany został związek między fabułą serialu a normami i wartościami, które spełniają zadania socjalizacyjne i moralizatorskie względem odbiorców. Świat przedstawiony w *M jak Miłość* opiera się na schematach poznawczych, pochodzących z rzeczywistości społecznej.

Możliwości socjalizacyjne i edukacyjne telewizji zostały z całą pewnością wykorzystane w serialu *M jak Miłość*. Być może odnowa społeczeństwa jako taka nie dokona się dzięki takim produkcjom, ale jest to pewna metoda na podtrzymanie wartości tradycyjnych. Wartości te są obecne w postaci mitu w świadomości zbiorowej, a dzięki serialowi są upowszechniane i kontynuowane.

M jak Miłość ma charakter moralizatorski. Wyraźnie naszkicowane postaci serialowych bohaterów reprezentują pewne wzory, osadzone na dychotomicznym podziale: dobro–zło, moralność–niemoralność. W kreacji świata przedstawionego stosuje się proste zabiegi fabularne, które mają na celu skomplikować przebieg akcji, wprowadzić napięcie. Dobre uczynki są nagradzane, za złe spotyka bohaterów zasłużona kara, ale mają też możliwość nawrócenia. Świat przedstawiony został zbudowany na podstawie wyobrażeń zbiorowych, które w serialu pokazywane są w czytelnej formie, tak by dotarły do zróżnicowanej grupy odbiorców. Serial ma za zadanie udzielać widzom prostych i jednoznacznych odpowiedzi dotyczących podstawowych, typowo ludzkich pytań i dylematów. W ten sposób widzowie

mogą doznawać swoistego katharsis, czyli oczyszczenia z własnych tłumionych emocji, odreagowania napięcia, co ma moc kojącą.

„Z analiz profilu demograficznego tej telenoweli wynika, że prawie dwie trzecie jej widzów stanowią kobiety. Telenowela największą popularnością cieszy się również wśród osób powyżej 45. roku życia, mieszkańców wsi, najmniejszych miast oraz tych liczących między 100 tys. a 200 tys. mieszkańców. *M jak Miłość* oglądają widzowie zarówno z wykształceniem podstawowym, średnim, jak i wyższym” (Łyszkowska 2009: 131). Popularność serialu *M jak Miłość* wskazuje na zapotrzebowanie widzów na tego typu produkcje. Wysoka oglądalność tego serialu świadczy też o tym, że jest on bardzo dobrze przygotowany pod względem fabularnym i jest w stanie nieustannie przyciągać nowych widzów przed telewizory.

Opery mydlane, uważane za proste i prymitywne, w rzeczywistości wypełniają ważne zadania socjalizacyjne i moralizatorskie mediów. Stanowią nie tylko rozrywkę i wypełnienie czasu wolnego, ale też pomagają odnaleźć stabilność w nieustannie zmieniającej się rzeczywistości. Świat polskich oper mydlanych jest z pewnością wart prowadzenia dalszych badań.

BIBLIOGRAFIA

- Kisielewska, Alicja. 1998. *Klan i Klan – czyli świat serialu telewizyjnego*, w: Andrzej Gwóźdź, Sław Krzemień-Ojak (red.), *Intermedialność w kulturze końca XX wieku*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, s. 260–264.
- Łyszkowska, Edyta. 2009. *Zachowania mimetyczne kobiet pod wpływem telewizji i doświadczeń codzienności. Studium socjopedagogiczne*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Fleischer, Michael. 2003. *Polska symbolika kolektywna*, Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechniej.
- Pisarek, Walery. 2002. *Polskie słowa sztandarowe i ich publiczność*, Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS.

M JAK MIŁOŚĆ AS THE METHAPOR OF POLISH FAMILY LIFE

This dissertation aims at an analysis of schematisation Polish social reality presented in a television serial *M jak Miłość*. Formulated hypothesis sounds: the image of world presented in *M jak Miłość* meets social demand of building the myth. This soap opera reflects norms and values recognised by spectators as important and socially propagated. The analysis was carried out on episodes from 2008 to 2010. Selecting the sample group was intentional. The results of research confirmed the formulated hypothesis. *M jak Miłość* reflects social myths and stereotypes. The Mostowiak family fulfil idea of typical Polish family – multigenerational and based of kinship. The wide range of positive values is determined by love, care, protection and safety. An adultery, threat, untruth and jealousy have negative appreciation. This soap opera has socialisational and educational possibilities. It also mainstains and promotes traditional values. *M jak Miłość* presents dichotomous behaviours: some of them are right, the other are wrong. The right behaviour is rewarded and wrong way of life is chastened. *M jak Miłość* has a plot adaptable for a lot of receivers what means that this television serial fulfils the soap opera requirements.

Key words: myth, stereotype, soap opera, socialization, *M jak Miłość*